

ESPARTENYES DE LA IATA ARREL I AVANTGUARDA A RAN DE TERRA

Aleix Cardona i Montserrat Solà

La família Mestre en plena activitat. L'Imma i el Ramon n'han pres el relleu.

Llata: trena de brins de cànem, d'espart, de palma, de jonc, etcètera, de forma aplanada, que serveix per a fer estores, senalles, soles d'espartenya, capells...

Aquesta és una de les accepcions del mot, i aquest és un dels elements bàsics d'aquesta entrevista. La trena que anirà donant i prenent la forma de la sola de l'espartenya i que ens anirà fent recórrer la història, l'experiència i un present viu, actiu, complex i esperançat, amanit amb la dosi natural de prudència i subtil ironia. I a més, ens marcarà la identitat estètica i administrativa dels productes que, amb el ressò de més de tres segles de feina, i amb la cadència del ieisme, escampat arreu, embolicarà fins al llacet aquest coneixement i intercanvi.

Iata és el nom, és la marca. Iata és un munt d'espartenyas, dibuixades, pensades, dutes, fetes, agafades amb la fermesa d'unes mans expertes per a posar-les als peus de qui menys ens podem imaginar. Des dels vells pagesos, al joves identitaris; des de les clientes de Custo als parents d'un xeic vagarós que es recrea en El Corte Inglés, això sí, desert; des d'un estarpercasa d'hivern amb tot el luxe de la tradició dels Ports, als estranys

i fugissers peus de joves bastoners en dia de trobada.

Ens trobem a la Mata, en un poble de menys de dos-cents habitants, a la conca del Bergantes, antic, emigrat, sotraguejat de santantonades, a l'empara —o pressionat— per la presència imponent de Morella, de qui esborra les referències en els indicadors de carreteres —i és que fa més de tres segles que no en depèn! Va ser llavors, al 1691, quan la potent indústria espartenyera va contribuir, decisivament, a independitzar el poble pagant-ne els drets i aconseguint la denominació de vila reial.

En aquest context, secaner i assolellat, una façana moderna i artística ens dóna la benvinguda a les olors, les feines, els mots i la confiança de l'Imma Mestre i el Montxo Montfort. Se'ns obre una estona llarga d'agradable i descobridora conversa a l'entorn d'una tradició, d'una professió. I és aquesta combinació el que hem buscat. Avui, en present, fent allò que ve del passat, amb rigor i exigència, i amb voluntat de marcar camí per al futur. Artesania? Si quadra en això, ben segur. Si vol disfressar-se de passat, ben segur que no.

Des de quan feu espartenyas aquí?

De fet, en tenim constància des del segle XVII. Però aquesta és una activitat que ocupava molta gent d'arreu de la zona des de sempre, a partir de les matèries primeres del territori. Als anys seixanta i setanta del segle passat, hi havia encara set fabricants.

És de tradició familiar, la fàbrica?

Sí, la família ha portat la producció sempre, tot i que en un altre lloc del poble. Nosaltres som la quarta generació en aquesta empresa, i l'hem adaptada a la realitat d'avui, però garantint els criteris que representen aquesta tradició. De fet, nosaltres no ens havíem plantejat inicialment aquesta opció, sinó que lluny d'ací i amb altres projectes i realitats, vam reconsiderar l'opció com a projecte de vida i de professió. I fins ara.

Quanta gent hi treballa a Iata?

Actualment, som quatre que hi treballem de forma fixa. Com veieu és una empresa de petit format quant a la fàbrica, però el coneixement i l'experiència de la gent del poble fa que hi hagi altres persones ocupades, de forma puntual, en la producció, des de casa.

Es dividia la feina per raons de gènere?

Sí, això era molt clar. Els homes feien la sola i les dones la puntera, el taló i envetaven. La trena, la llata, es podia fer sense diferències de gènere. Fins i tot la feien els xiquets.

Quants tipus d'espartenyas feu?

Podem dir que fem, bàsicament, dues modalitats. Per una banda,

amb un ampli ventall de propostes, les espadnyes que podem anomenar tradicionals –taverner, pinxo, valenciana, aragonesa, creuada, copete, igualadina, Eivissa, treneta, barcelonesa...–, i per una altra, les de moda, que normalment responen a encàrrecs de línies de disseny de sabateries o de roba de moda. A banda d'això, tindríem les miniespadnyes de caire ornamental o com a reclam publicitari, o propostes noves que hem anat fent des d'aquí, com les d'hivern que hem posat en circulació el Nadal passat, més pensades per a dur-les per casa.

Com és aquesta espadnyia d'estar per casa?

És un producte que podríem dir que té denominació d'origen. És una espadnyia-sabatilla d'hivern, feta amb sola d'espadnyia, l'empenya de roba de manta morellana, folrada amb llana d'ovella dels Ports i amb un secret d'alta qualitat que és una ànima de pedra de la zona i una vareta metàl·lica per escalfar-la al foc i així trobar-la calenta en posar-te-la. La presentem amb una caixa de fusta, semblant a les de cava de reserva. És una aposta per un producte nou, singular i molt lligat al territori.

El mercat i la globalització afecten les espadnyes?

Evidentment. D'entrada, fer espadnyes no és un negoci fàcil, però fer-les de forma artesana, encara menys, donat que els costos es dis-

paren comparativament. El fet que hagi entrat al mercat un producte identificat amb l'estiu com les xanquetes d'espart amb roba de colors, ha portat que la potent indústria xinesa hagi optat per aquest producte, entre altres, fet que rebenta preus i qualitat del propi producte. Uns preus amb els quals no podem competir de cap de les maneres, donat que van acompanyats d'una inundació de parells arreu.

També és cert, que en el moment en què la moda més de primera línia ha pensat en dissenys de calçat que parteixin de l'espadnyia –per comoditat, frescor i producte natural–, això ha permès que entréssim en aquest món amb unes propostes agosarades i que tenen un marge de negoci més gran. També és cert que ens obliguen a incorporar al procés de producció tècniques que no són habituals o que ens fan externalitzar alguna part.

A vegades ens trobem amb sorpreses que fan que et demanis on passem i on anem. Per exemple, hi ha el cas d'un xeic àrab que un cop l'any visita València i, en hores de festa, es passeja per El Corte Inglés. Un dels seus capricis és endur-se totes les espadnyes que tinguin de casa nostra. Globalització?

A qui van dirigides les espadnyes que feu?

Podem dir que a tothom! Però és cert que l'espadnyia tradicional té més aviat sortida per a grups i

colles vinculats a la festa popular, com ara bastoners, geganters, diables... Per altra banda, hi ha les de moda, que tenen públics específics en funció de les empreses i també tenim, minoritari, un sector de gent que les utilitza habitualment, i els turistes, més centrats en aquestes que es porten com a xanquetes, però també en dissenys més moderns.

Quan introduïu el disseny?

Va ser als anys noranta del segle passat. I va ser un revulsiu. Però no l'hem introduït només a partir d'encàrrecs ja tancats, sinó que nosaltres fem disseny, i l'incorporem a la imatge corporativa de l'empresa. És una manera de fer evident la nostra aposta per un producte actual, vigent. Ens dissenyem la fàbrica, les caixes de les espadnyes, els fulls informatius... I també dissenyem i fem propostes de línia a les empreses de sabates o de roba amb qui treballem.

Quina relació hi ha entre producció i mercat?

Aquí podem dir que hi tenim un problema i, alhora, una garantia. El mercat té una part regular, estable, a la qual nosaltres hi estem adaptats. Però en té una altra que exigeix immediatesa i volums irregulars. A aquesta no hi estem adaptats i a vegades se'ns fa impossible de respondre-hi. Això ens limita però ens posa en un punt de racionalitat que també és important.

Què ofereix una espardenyia a la gent, avui?

Abans l'espardenyia era un objecte quotidià, de treball, de festa, d'ús arreu. Avui s'ha convertit en un element singular, que té en el calçat estiuenc, per tant estacional, la seva raó de ser principal. També en la imatge del vestit de festa popular té un ús vigent. Però, com dèiem abans, és una proposta de comoditat, saludable, natural i fresca. Molta gent però desconeix aquests valors i avui té una sortida limitada. Per exemple, la gent no sap que la sola d'espart o jute, en ser una fibra natural, és transmissora i ajuda a fer circular l'electricitat estàtica que emeten els ordinadors, evitant que se't quedi al cos. És una aposta per la salut, també.

Com hem de tractar i cuidar l'espardenyia?

L'espardenyia, a diferència de les sabates o de calçat d'estiu esportiu, és molt més fràgil i vulnerable, i té una durada limitada. Això és evident i indiscutible, i no hi ha actuacions que li allarguin la vida de forma notable, com ara mullar la sola de nou en nou, o impregnar-la d'algun producte... Si s'embruta, cal rentar-la a la màquina amb un programa de roba delicada, centrifugar-la i deixar-la assecat a l'ombra, i, sobretot, tenir-la en consideració. L'aigua, en la mesura que l'espardenyia és un producte natural, no li fa mal. Si es mulla, cal deixar-la

assecat i tornar-hi. No hi ha més trucs per a la seva conservació.

On les porteu, les vostres espardenyies?

La nostra distribució va allà on hi ha demanda. Abans feiem una distribució més expansiva. Les espardenyies de casa es porten a Cocentaina, a Sant Llorenç de Cerdans, a la Costa Brava, a València, a Castelló, al Ripollès... Més enllà, a través de cadenes de marca de moda, a magatzems... Abans anàvem a fires, mercats medievals i altres propostes. Però actualment ho hem deixat donat que no ens permet d'abastar com cal tota la faena.

Què diferencia la vostra feina respecte d'altres espardenyers?

Avui som uns dels darrers que podem parlar de fer espardenyies amb productes naturals –cànem, jute, cotó, lli...–, seguint tot el procés d'elaboració del calçat de forma artesanal i manual, menys en parts del procés molt concretes, com el patronatge. Intentem adaptar la nostra proposta també a la recerca i la recuperació de models avui potser desapareguts i també proposem noves coses per a interessos i aplicacions concretes i funcionals.

La matèria primera, d'on ve?

Abans venia del territori, de la conca del riu Bergantes, on la producció de cànem donava per a haver-hi molta gent dedicada a la fabricació d'espardenyies. El fran-

quisme va prohibir el cànem amb l'excusa de la droga, afavorint importacions de cotó americà... Actualment, la matèria primera és el jute provinent de Bangladesh. Però per a això no hi ha alternativa, en aquests moments.

Li preveieu continuïtat a la vostra empresa?

Tenim un fill que diu que vol seguir. De fet ja ha estat l'autor d'algun disseny de capses d'espardenyies per a iququets.

I a la Caramella, pel sud –els dimonis de Massalfassar– i pel nord –a les sabateries de Prats de Lluçanès–, les espardenyies de la Iata ens són familiars, malgrat que no ha estat fins ara que les hem retrobat. La satisfacció és haver-ho fet per la porta gran, amb el guiatge precís, seguint els passos concrets que han anat donant forma a la base d'una espardenyia, amb les mans expertes i treballades del Ramon i l'Imma, com hem anat desgranant tota la conversa, en una experiència ben gratificant.

www.iataespardenyies.com
 Crta. de Cantavella, s/n
 La Mata (Ports)
 Tel. 964 180 130
 iataespardenyies@gmail.com